

Український народний танець як засіб відродження національної культури

У статті актуалізовано проблему відродження національної культури засобами українського народного танцю. Розглянуто історію становлення та розвитку народного танцю в Україні. Виділено декілька класифікацій українського танцю за різними ознаками. Визначено перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Ключові слова: український народний танець, національна культура.

Постановка проблеми у загальному вигляді... В умовах розбудови української державності зростає інтерес до проблеми відродження національної культури, залучення молоді до її духовних скарбів. Одним із завдань освіти в Україні є органічне поєднання її з національною історією та традиціями, збереження та збагачення культури українського народу, про що наголошується в Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття») [4]. Це пов'язано з тим, що національна культура зорієнтована на відтворення і розвиток матеріальних і духовних цінностей народу та передачу їх молоді. Вона є джерелом національної самосвідомості, світорозуміння, акумулює етичну своєрідність українського народу, формує національний характер. У ній виявляються особливості художньої творчості, традицій народу, неповторність мови. Розвиток України як самостійної держави змінює світогляд людини, що вимагає запровадження наповнених новим змістом інноваційних технологій освіти й виховання.

Важливим засобом реалізації поставленого завдання є залучення підростаючого покоління до хореографічного мистецтва українського народу. Хореографія сприяє не лише розвитку емоційних почуттів у дітей і підлітків, розумінню краси реального світу, але й зміцненню здоров'я, формує поставу, розвиває увагу, пам'ять, позитивно впливає на загальний фізичний стан, а також позитивно впливає на духовне удосконалення. Це вимагає врахування психологічних умов сприйняття і засвоєння основ хореографічної культури, усвідомлення її специфіки та значення [9].

Аналіз досліджень і публікацій... У науковій літературі розробка проблем хореографічного мистецтва здійснюється в багатьох напрямках. Зокрема, дослідження теорії хореографічної культури репрезентовані працями Ю.Станішевського, Т.Чуршіти, А.Кривохижі, О.Колоска, Л.Цветкової, виховання молоді засобами хореографічного мистецтва досліджували В.Данилейко, В.Дунаєвський, В.Коломієць; розвиток хореографічного мистецтва в Україні – А.Гуменюк, А.Нагачевський, В.Пасютинська, Т.Пуртова, Ю.Тертичний, В.Уральська, А.Шевчук; становлення української хореографічної культури – П.Білаш, С.Легка, Т.Павлюк, В.Шкоріненко, К. Василенко; роботу педагога в хореографічному ансамблі – Ю.Станішевський, Ю.Тертичний.

Формулювання цілей статті... Отже, проблема хореографічного мистецтва охоплює широкий спектр питань. Проте проблема відродження національної культури та її духовних скарбів шляхом залучення підростаючого покоління до хореографії є недостатньо розробленою та потребує всебічного комплексного вивчення, а також створення якісно нової моделі навчального процесу, яка б відповідала сучасним тенденціям розвитку системи педагогічної освіти.

Виклад основного матеріалу... Для осмислення даної проблеми необхідно розглянути її історичний аспект, зокрема становлення та розвиток народного танцю в Україні.

Історія української хореографічної культури своїм корінням сягає до сивої давнини, зокрема до щедрих багатств національного фольклору, що вражають жанровим розмаїттям, неповторністю рухів та композицій, до танцювально-пісенних весняних ігрищ та ліричних дівочих хороводів Київської Русі, до іскрометних героїчних танців відчайдушних козаків і масових видовищ-змагань Запорозької Січі, звідки беруть свій початок славнозвісні козачки, гопаки та патріотично-войовничі танцювально-пантомімічна клятва запорожців на освячені зброї «Гонта», до самотнього мистецтва безіменних танцюристів-віртуозів українського театралізованого ансамблю «Па де козак», до народно-танцювальних комедійних інтермедій шкільного театру XVII – XVIII століть, до різноманітних балетних вистав та дивертисментів в кріпацьких театрах заможних панських маєтків в останні третини XVIII – на початку XIX століть [6, с.9].

Самотність, оригінальність хореографічного мистецтва українського народу визначила специфіка життя давніх східнослов'янських племен – древлян, дреговичів, в'ятичів, сіверян, волинян, білих хорватів, бужан та ін., обряди, магичні звертання, заклинання яких були органічно пов'язані з землеробством та анімалістичним культом.

Найдавнішими слідами танцювального мистецтва в Україні вважають малюнки трипільської доби, де зображені фігури людей, які одну руку кладуть на талію, а другу заводять за голову. Такі рухи зустрічаються і в сучасних танцях. Зображення танцюристів і музикантів є й на фресках Софіївського собору в Києві (XI ст.). На думку деяких дослідників, срібні фігурки чоловічків з Мартинівського скарбу (IV ст.) передають один із танцювальних рухів: напівприсядку з розставленими широко ногами і покладеними на стегна руками. Зображення танців знаходимо і в багатьох мініатюрах зі стародавніх літописів. Писемні повідомлення про давні танці дають нам літописці, які називають їх «скакание и топтание», «гульба и плясание», «хребтом вихляние», «плясание и плескание». Літописці-християни називають такі танці «бісівськими», або «поганськими». Це дає певні підстави вважати, що первісні танці були тісно пов'язані з прадавнім богослужінням. [5].

У ті часи найбільш поширеними на Русі були танці-ігри, мисливські, військові, релігійно-культурні танці, хороводи, які мали культове походження, побутові і обрядові танці. Зрозуміло, що тепер танці-ігри, мисливські, культурні і військові танці втратили своє первинне значення і перетворилися там, де вони виконуються, в звичайні побутові [1, с.6].

Вивчення зібраного хореографічного і музичного матеріалу дає можливість визначити, що існує декілька класифікацій українського танцю за різними ознаками.

Першу класифікацію запропонував В.Верховинець, поділивши всі українські танці на масові, парні й сольні (за кількістю виконавців) [2]. Музикознавці класифікують їх за характером музичного супроводу: гопакі, козачки, польки, мазурки, кадрилі тощо [5]. Між хореографами побутує класифікація і за назвами танців: «Рибка», «Коваль», «Швець», «Горлиця» [5]. А. Гуменюк у роботі «Українські народні танці» поділяє українські танці за жанровими особливостями на три групи: хороводи, побутові та сюжетні танці [3].

Існує також класифікація народного хореографічного мистецтва України за етнографічними особливостями, відповідно до неї українське хореографічне мистецтво ділиться на 5 етнографічних зон: I зона – Центральна Україна, II зона – Полісся, III зона Поділля, IV зона – Карпати, V зона – Крим [8].

За лексичним наповненням український танець ділиться на фольклорний та сценічний. Фольклорні танці – це народні танці, які побутують у своєму природному середовищі і мають певні традиційні для даної місцевості рухи, ритми, костюми тощо. Сценічний танець, поставлений балетмейстером у професійному або самодіяльному колективі для показу на сцені, може бути українським, але вже не є народним. Безперечно, що українська фольклорна хореографія завжди була тим невичерпним джерелом, яке жило професійне мистецтво [5].

У справжній своїй красі, український танець уперше з'явився на сцені в п'єсі І.Котляревського «Наталка Полтавка» (1819 р., Полтава). Творці національного класичного театру М. Кропивницький, М.Старицький, М.Садовський продовжували розвивати драматургічні основи, закладені І.Котляревським. Багатобарвний, емоційно-насичений, іскрометний і лірико-поетичний танець ставав окрасою українських спектаклів. Пісні, масові сцени створювали особливий колорит, а танці виконували вже цілі танцювальні групи, що ще виразніше розкривали душу українського народу.

У 1906 р. створюється театр М.Садовського, в його виставах танець виступає вже не як копія життя, а як органічне художнє узагальнення. Партія кожного виконавця наповнюється емоційністю та індивідуальністю. Так, на сцені класичного театру почалося зародження балетмейстерського мистецтва – перша велич якого – Василь Верховинець.

Роботи майстра були насичені народно-хореографічними композиціями, різнопланова стилістика показувала багатогранність українського танцю.

В.Верховинець не тільки вводив народний танець в постановки М.Садовського, але й створював вистави-дивертисменти, яким дав назву хореографічні вечори. Балетмейстер-фольклорист мав на меті не просто показати красу танцю, а й створити міцну теоретичну основу для розвитку хореографії. Так була написана «Теорія українського народного танцю» – перша систематизована робота.

Гідним продовжувачем справи В.Верховинця став його учень В.Авраменко, що продовжував роботу зі збору та розповсюдження українського народного танцю за кордоном.

Прагнення і перші паростки, закладені попередниками, дали Україні і світові найвідоміший колектив – Національний заслужений академічний ансамбль танцю України імені П.Вірьського, основною метою якого стало збирання, вивчення та збереження національних традицій, звичаїв та обрядів українського народу, створення на цій основі народних танців та нових хореографічних мініатюр і великих полотен із минулого та сучасного життя українців.

Відомі балетмейстери Павло Вірьський та Микола Болотов уперше в Україні об'єднали навколо себе хореографічний колектив народного танцю. Організатором і беззмінним керівником

ансамблю з 1955 по 1975 рр. був народний артист СРСР, лауреат Державної премії СРСР, лауреат Державної премії України імені Т.Шевченка – Павло Вірський.

Навіть важко перелічити численні композиції, створені П. Вірським. Ніжна і прозора лірика, натхнена романтика, піднесена героїка, хвилююча патетика, щедрий і теплий гумор – у кожній з цих емоційних сфер українського танцю балетмейстер почуває себе на диво й вільно, майстерно і часом несподівано оригінально відтворюючи ці розмаїті настрої в пластичних композиціях та візерунках, постійно збагачуючи і розвиваючи багатобарвну мову сценічної хореографії.

Прагнення до різноманітності і виразності танцювальної мови, до її постійного збагачення, до більш точного вибору зображальних засобів виникло у творчості балетмейстера як закономірний результат його невтомних шукань, філософського осмислення проблем життя, як результат експериментів по розкриттю складних сучасних тем. Органічно поєднуючи елементи українського фольклору з класичною пластикою, П.Вірський створив якісно нову танцювальну мову – лексику сучасної української народно-сценічної хореографії. Український танець для П.Вірського – це величезний світ найрізноманітніших емоційних барв, образів, сюжетів, тем, настроїв, співзвучних нашому героїчному епосу, характерові і духовним багатствам нації [7].

Й сьогодні викликають захоплення створені Вірським яскраві хореографічні композиції «Ми з України», «Ляльки», «Моряки», «Гопак», «Сестри». Тонким гумором прикрашені танці «Чумацькі радощі», «Ой під вишнею», «Повзунець»; м'яким ліризмом – «Подольночка», легким сумом та романтичністю – «Про що верба плаче». Широко відомі героїко-патріотичні полотна – «Запорожці», «Ми пам'ятаємо» та інші.

Оригінальні пошуки П.Вірського свідчили про те, як багато світлого і несподіваного може відкрити талановитий митець у лексиці та композиціях української народної хореографії, як, майстерно театралізуючи фольклор, можна по-новому осмислити і перетворити національні сценічні традиції [7].

Творчість П.Вірського синтезувала досягнення кількох поколінь українських хореографів у галузі сценічного перетворення народного танцю. У всіх своїх відкриттях він спирався на традиції, але розумів їх широко і творчо засвоював. Він звертався до художнього досвіду не лише 1940-х років, а й до здобутків балетмейстерів 20-х і 30-х рр. ХХ ст., до завоювань майстрів народно-сценічного танцю і національного балетного театру, до кращих танцювальних знахідок В.Верховинця і М.Соболя, В.Литвиненка і Г.Березової.

Національна своєрідність, неповторний мистецький стиль постановок П.Вірського зумовлювалися не лише відродженням традицій і широким переосмисленням багатств української хореографії. У розмаїтих танцювальних картинах балетмейстера, поряд з щедрим використанням невичерпних скарбів національної хореографічної культури, надзвичайно широко перетворювалися і переінтовувалися різні інонаціональні впливи, найвизначніші художні досягнення музично-сценічного мистецтва [6, с.180].

Назавжди залишаться на скрижальх українського хореографічного мистецтва імена уславлених майстрів українського танцю, які все своє життя присвятили служінню та процвітанню народного мистецтва. Це: А.Кривохижа, Клара Балог, В.Петрик, Д.Ластівка, Г.Клоков, Р.Малиновський, О.Гомон, Я.Чуперчук, В.Марущак.

Серед дослідників українського народного танцю ХХ ст. можна назвати Василя Верховинця, Андрія Гуменюка, Андрія Нагачевського (Канада), Романа Гарасимчука, Анатолія Богорода, Вадима Купленіка та ін.

Важливо, що сьогодні продовжує пошуки в українській народній хореографії молодше покоління і представляє наше мистецтво на всеукраїнських та міжнародних фестивалях. Серед них: Т.Гузун, М.Гузун, Б.Колногузенко, М.Коломієць, О.Величко та багато цікавих молодих балетмейстерів.

Завдяки самобутньому таланту українських хореографів народний танець розвинувся як народно-сценічне мистецтво, увібравши в себе академізм народної хореографії [7].

Зазначене вище дає підстави для визначення напрямів подальшої роботи: дослідження видів та стилів сучасного українського танцю, аналізу сучасного сценічного костюма виконавців та ін.

Список використаних джерел і літератури:

1. Бахрушин Ю. А. История русского балета: Труды московского академического хореографического училища / Бахрушин Ю. А. – М. : Советская Россия, 1965. – 227 с.
2. Верховинець В. Теорія українського народного танцю / В. Верховинець. – [5-те вид., доп.]. – К. : Муз. Україна, 1990. – 150 с.
3. Гуменюк А. І. Українські народні танці / А. І. Гуменюк. – К. : Наукова думка, 1969. – 615 с.
4. Державна національна програма «Освіта» («Україна ХХІ століття») // Освіта. – 1993. – № 44–46. – 62 с.
5. Лозко Г. С. Українське народознавство / Лозко Г. С. – К. : Зодіак-ЕКО, 1995. – 368 с.

6. Станішевський Ю. Балетний театр України: 225 років історії / Станішевський Ю. – К. : Муз. Україна, 2003. – 440 с. : іл.
7. Степаненко С. П. Історія становлення українського народно-сценічного танцю: [методичні рекомендації] / Степаненко С. П. – Луганськ, 2009 [Електронний ресурс] / С. Луганська обласна рада. Луганський обласний центр народної творчості. – Режим доступу : <http://locnt.lg.ua/становлення-танцю/> – 6.04.12 р. – Загол. з екрана.
8. Танок [Електронний ресурс] / С. Духовність і культурна спадщина України. – Режим доступу : <http://ridna-ukraina.com.ua/dance> – 18.04.12 р. – Загол. з екрана.
9. Таранцева О. О. Формування фахових умінь майбутніх вчителів хореографії засобами українського народного танцю : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Таранцева Олена Олександрівна – К., 2002. – 224 с.

Анотація

А.М.Чернышова

Український народний танець як средство возродження национальной культуры

В статті актуалізована проблема возродження национальной культуры средствами украинского народного танца. Рассмотрена история становления и развития народного танца в Украине. Выделено несколько классификаций украинского танца по различным признакам. Определены перспективы дальнейших исследований в данном направлении.

Ключевые слова: украинский народный танец, национальная культура.

Summary

A.M.Chernyshova

Ukrainian Folk Dance as the Means of Revival of National Culture

The problem of the revival of national culture by means of Ukrainian folk dance is actualized in the article. The history of becoming and development of folk dance in Ukraine is considered. A few classifications of Ukrainian dance according to different criteria are selected. The prospects of further researches in this direction are defined.

Key words: Ukrainian folk dance, national culture.

Дата надходження статті: «26» вересня 2012 р.

УДК 37.034

Л.В.ЧУМАК,

кандидат педагогічних наук

(м.Херсон)

Спорідненість наукової педагогічної деонтології та української народної педагогічної деонтології

У статті розглядається спорідненість теоретичних засад наукової педагогічної деонтології як інноваційної галузі педагогічного знання і народної педагогічної деонтології як морально-етичних надбань суспільно-історичного досвіду української нації.

Ключові слова: наукова педагогічна деонтологія, народна педагогіка, етнопедагогіка, народна педагогічна деонтологія, обов'язок, належне, відповідальність, моральні цінності, етичні норми, правила поведінки, повага до сім'ї, авторитет батьків.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Політичні перетворення, державні реформи та бурхливі зміни суспільного життя, що відбуваються в Україні, суттєво впливають на процеси формування і розвитку моральної свідомості й професійної культури молоді. Створення принципово нової ситуації в сфері педагогічної та професійної освіти вимагає змін в її організації і змісту, одним із шляхів яких є відродження національної педагогіки. Застосування багатства культурно-історичної спадщини рідного народу надає можливість українській педагогіці повною мірою формувати молодь палкими патріотами-громадянами суверенної країни із національною самосвідомістю, світоглядом, які можуть задовольнити потребу держави у всебічно розвинених, соціально-активних, високоморальних людях, що мають фундаментальну наукову освіту і багату внутрішню культуру, свідомо виконують свій громадянський та професійний обов'язок. Сучасний етап розвитку педагогічної думки нашої країни акцентує забезпечення національної спрямованості освіти, питання реалізації кращих надбань української етнопедагогіки в навчально-виховній практиці закладів освіти.

Незначна кількість спеціальних досліджень щодо визначення в педагогічній культурі українського народу національних рис, котрі мають пізнавально-виховну, науково-теоретичну та практичну цінність, зумовила вибір теми нашої статті. Метою її є визначення спорідненості теоретичних засад наукової педагогічної деонтології як інноваційної галузі педагогічного знання і народної педагогічної деонтології як морально-етичних надбань суспільно-історичного досвіду українського народу.